

Тасдиқ мекунам
Ректори Донишгоҳи давлатии Бохтар
ба номи Носири Хусрав
д.и.в., профессор Давлатзода С.Х.

12 2022с.

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиҳанда ба диссертатсияи Сафаров Абдумалик Абдусатторович дар мавзуи “Нақши сармоягузори мустақими хориҷӣ дар инкишофи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.13 – Иқтисодиёти ҷаҳонӣ пешниҳод шудааст.

1. Мубрамаи ва муҳимияти мавзуи таҳқиқот.

Ҷаҳонишавии иқтисодиёт масъалаҳои зиёди бо ҳамдигар алоқамандро ба вуҷуд меорад, ки дар байни онҳо яке аз муҳимтарин масъалаи сармоягузори хориҷӣ мебошад. Таҷрибаи кишварҳои тараққиқарда нишон медиҳад, ки нақши минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҷалби сармоягузорӣ хеле бузург аст. Бе муҳайё намудани шароити ҳавасмандгардонӣ барои сармоягузори хориҷӣ, имконпазир ба вусъатбахшии ҳаҷмҳои сармоягузорӣ ба иқтисоди кишвар усулан ҳал намудани вазифаҳои ташаккули робитаҳои нави хоҷагӣ, рушди истеҳсолот, баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии шаҳрвандон, барқарор намудани шаъну эътибори кишвар дар арсаи байналмилалӣ ғайриимкон аст. Тоҷикистон барои ҷалби сармояи хориҷӣ дорои як қатор заминаҳои объективӣ мебошад: бозори нави имконпазир, захираҳои бойи табиӣ, қувваи қориҳои дорои таҳассуси кофӣ ва арзон барои ҷалби сармоягузорӣ ба Тоҷикистон нақши муфидро мебозанд. Вале амалӣ гардонидани имкониятҳои мавҷуда таҳияи сиёсати самаранок мунтазамро дар соҳаи ҷалби сармоягузори хориҷӣ, андешидани тадбирҳои зарурии ба боз ҳам беҳтар гардонидани муҳити сармоягузори хориҷӣ равона гардида, ҳамчунин таҳияи сиёсати давлатии сармоягузорӣ, ки хусусияти ба таври дуруст тасвия кардани мақсадҳо ва вазифаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии дар асоси ҷалби сармоягузори хориҷи амалӣ мешударо тақозо менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои иқтидори бузурги энергетикӣ мебошад, ки

идоракунии оқилонаи он, аз ҷумла сиёсати сармоягузорию давлат, метавонад боиси рушди иқтисодии кишвар гардад. Ҳамчунин рушд ва таҳкими ҳамкориҳои байнидавлатӣ аҳамияти зиёд дорад. Ин метавонад дар ҳалли масъалаҳои мубодила ва интиқоли қувваи барқ байни давлатҳо, инчунин проблемаҳои муносибатҳои мутақобилаи байни ирригатсия ва гидроэнергетика кӯмак расонад ва ҳамчунин таъсири бозори энергия, об ва хизматрасонӣ дар Осиёи Марказӣ мусоидат кунад. Дар маҷмӯъ, ба ақидаи як қатор коршиносон Ҷумҳурии Тоҷикистон дар оянда қомилан метавонад ба маркази энергетикӣ микӯси минтақавӣ табдил ёбад. Ҳамаи ин, дар навбати худ зарурати мукамалгардонии механизми ташаккул ва ҷалби сармоягузорию мустақими хориҷиро дар ҷумҳурӣ тақозо менамояд, ки мубрамият ва муҳимияти қори таҳқиқоти диссертатсиониро ифода менамояд.

2. Дарачаи асоснок ва саҳеҳ будани натиҷаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд.

Ҳадафи асосии таҳқиқот, ки яке аз мавзӯҳои мустақили ба анҷом расонидашуда мебошад, дар асоси таҳлили вазъи муосир ва дурнамои ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ба иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон бори нахуст таҳқиқи системавии нақши онҳоро дар рушди иқтисоди миллӣ ба анҷом расонида, омилҳоеро, ки ба нияти ҷалби сармояи хориҷӣ монеъ мешаванд ва фазои сармоягузорию ҷумҳуриро ҳалалдор месозанд муқаррар намуда, роҳҳои бартараф соختани онҳоро пешниҳод кардааст, иборат мебошад.

Объекти таҳқиқот Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ – иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субъекти ҷалбкунандаи СМХ, баланд бардоштани нақши он дар соҳаи он ва ноил шудан ба ҳалли ҳадафҳои афзалиятноки инкишофи иҷтимоӣ-иқтисодии кишвар. Мавзӯи таҳқиқот муносибатҳои иқтисодие мебошанд, ки дар раванди ҷалби сармоя ба иқтисоди миллӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон, ниҳодҳои хоҷагидорӣ он ва мамлакатҳои алоҳида ё гурӯҳи мамлакатҳо, созмонҳои байналмилалӣ ва дигар шарикони хориҷӣ сурат дода мешаванд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро усулҳои таҳқиқоти назариявӣ, ҳисобҳои таҳлилӣ, таҳлили муқоисавӣ, монографӣ, таҳлилий-омилӣ ва гурӯҳбандии омӯри ташкил медиҳанд. Усулҳои мазкур барои расидан ба мақсадҳои дар дар кори илмӣ гузошташуда ва коркарди пешниҳодҳои мушаххаси илмӣ мусоидат менамоянд.

Дар бораи нуқтаҳои асосии таҳқиқот дар конфронсҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ ва амалӣ, семинарҳо ва конфронсҳои назариявӣ ҳарсолаи профессорону омӯзгорони Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ва Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (2018-2022), ҳамчунин ҳангоми хондани маърузаҳо дар муассисаи мазкур гузориш дода шудааст.

3. Тавсифи умумии кори диссертатсионӣ.

Диссертатсияи Сафаров Абдумалик Абдусатторович дар худ таҳқиқоти мустақилонаи масъала, гузориши мақсад ва вазифаҳои муайянро ифода менамояд. Сохтори диссертатсияи мазкур аз рӯи таркиби худ мантақан дуруст ташкил карда шудааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 9 кори илмӣ дар ҳаҷми умумии 3,8 ҷ.ҷ., аз ҷумла дар 6 мақола (3 муаллифӣ), ки дар маҷаллаҳои тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд.

Дар муқаддима мубраиҳои мавзӯи диссертатсия, дараҷаи тадқиқоти илмӣи проблемаи мавриди омӯзиш асоснок кардашуда, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, объекту матлаб, наwgонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва илмию амалии диссертатсия, саҳми шахси доvtалаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ шарҳ ёфтаанд.

Дар боби якум, ки «Асосҳои назариявӣю методии сармоягузориҳои хориҷӣ ва тамоюлоти инкишофи онҳо» - назария ва консепсияҳои сармоягузориҳои хориҷӣ ба таври интиқодӣ таҳлилу шаклҳои маблағгузориҳои берунӣ гурӯҳбандӣ шуда, таҷрибаи хориҷӣ дар соҳаи ташкили МОИ, ташаккули паркҳои инноватсионӣю технологӣ аз нуқтаи назари ҷалби СМХ ба иқтисоди миллӣ ҷамъбаст ва имконоти истифодаи

онҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти хусусиятҳои ниҳодҳои анъанавӣ ва муосири он тавзеҳ гардидаанд.

Дар боби дуюм «Вазъи муосир ва арзёбии сахми сармоягузори мустақими хориҷӣ дар инкишофи иқтисоди кишвар» - динамика ва сохтори сармоягузори хориҷии андӯхташуда дар тӯли 20 сол (2001-2020) таҳлил гардида, робитаи мутақобили андозаи СМХ ва нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодии инкишофи ҷумҳурӣ, асосҳои иқтисодию институтсионалии ташаккули фазои сармоягузорӣ равшан карда шуданд.

Боби сеюм «Сиёсати сармоягузорӣ ва механизми танзими раванди сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» моҳияти сиёсати сармоягузорӣ, принципҳо, самтҳои афзалиятноки он, механизми танзими раванди сармоягузорӣ шарҳ дода, роҳҳои тақвияти таъсири воситаҳои он ба зиёд кардани ҳаҷм ва суръати маблағгузори бахши воқеии иқтисод ва соҳаҳои инфрасохторӣ ибраз гардидаанд.

Дар хулоса натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқот, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии онҳо ифода ёфтаанд. Нуқтаҳои асосии диссертатсия бо 17 чадвал, 8 расму диаграммаҳо шарҳ дода шудаанд. Феҳристи адабиёти истифодашуда – сарчашмаҳои иқтибосӣ ва номгӯи асару мақолаҳои умумии илмиро ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар бар мегирад.

4. Навгониҳои илмӣ диссертатсия.

Навгонии илмӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки муҳаққиқ дар асоси таҳлили вазъи муосир ва дурнамои ҷалби СМХ ба иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон бори нахуст таҳқиқи системавии нақши онҳоро дар рушди иқтисоди миллӣ ба анҷом расонида, омилҳоеро, ки ба нияти ҷалби сармояи хориҷӣ монеъ мешаванд ва фазои сармоягузори ҷумҳуриро ҳалалдор месозанд муқаррар намуда, роҳҳои бартараф сохтани онҳоро пешниҳод кардааст.

Ба натиҷаҳои муҳимтарини ин таҳқиқот, ки навгонии илмӣ дошта, барои ҳимоя пешниҳод шудаанд, тааллуқ доранд:

- мурааттаб сохтани назарияҳои сармоягузориҳои хориҷӣ, робитаи мутақобилаи онҳо бо амалияи ҷалби СМХ ба иқтисоди миллӣ;

- таҳлили муқоисавии таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ дар соҳаи бунёду фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ (МОИ), паркҳои инноватсионӣ ва истифодаи онҳо ба манфиати ҷалби сармояи хориҷӣ ва ҳамгирии фаъолияти илмӣ ва техникаӣ ва хоҷагидорӣ;

- арзёбии дараҷаи таъсиррасонии сармоягузориҳои мустақими хориҷии андӯхташуда ба динамикаи нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодии ҷумҳурӣ;

- арзёбии ҳамаҷонибаи фазои сармоягузории мамлакат дар асоси метод ва нишондиҳандаҳои қиёсии дар илми иқтисод ва таҷрибаи ҷаҳонӣ маъмул;

- таҳлили ҳамаҷонибаи сиёсати муосири сармоягузорӣ, муайян сохтани ҷиҳатҳои мусбату манфии он, роҳҳои тақмили механизми танзими раванди сармоягузорӣ ва унсуру воситаҳои он;

- пешниҳоди варианти мувофиқтари оптималии тақсими маблағҳои ҷалбшуда байни соҳаву минтақаҳои мамлакат.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Назария ва моделҳои асосӣ, ки моҳияту мазмуни сармоягузории хориҷиро дар заминаи робитаи онҳо бо амалияи ҷалби сармояи хориҷӣ ба иқтисодиёти миллӣ шарҳ медиҳанд.

2. Нақши афзалиятноки СМХ дар иқтисоди миллӣ аз мавқеи инкишофи иқтисодии истеҳсоли содиротии он, таъмини шугли пурмаҳсули аҳоли.

3. Корбасти таҷрибаи хориҷӣ дар соҳаи ташкили МОИ, паркҳои инноватсионӣ ва технологияӣ ҷиҳати истифодаи имконпазири он дар шароити мушаххасу махсуси Ҷумҳурии Тоҷикистон.

4. Хосияти тағйироти динамика ва сохтори сармоягузории хориҷии ба иқтисодиёти кишвар ҷалбшуда.

5. Нақши СМХ-и андӯхташуда дар инкишофи иқтисодиёт, таъсири онҳо ба динамикаи нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодии мамлакат.

6. Мукамалгардонии фазои сармоягузорӣ, роҳҳои бартараф намудани омилу ниҳодҳои, ки ба ҷалби сармояи хориҷӣ монеъ мешаванд.

7. Ташаккул додан ва татбиқи сиёсати нави сармоягузорӣ, ки ба шароити бозор мувофиқ ва ба саноатикунони босуръату навсозии саноати Тоҷикистон, устуворгардонии мавқеи он дар бозорҳои хориҷӣ равона шудааст.

8. Такмили механизми танзими раванди сармоягузорӣ ва воситаҳои он, баланд бардоштани таъсири онҳо ба зиёд намудани ҳаҷм ва суръати сармоягузорию истеҳсолию соҳаҳои инфрасохторӣ.

Саҳми муаллиф дар ҳаллу фасли масъалаҳои илмӣ ва коркарди проблемаи илмӣ дар доираи мавзӯи таҳқиқот чунин аст:

- таҳлили интиқодии назария ва концепсияҳои сармоягузорию хориҷӣ дар гузашта ва замони муосир, мурағаб сохтани омилҳои, ки дар назарияҳои мазкур тавзеҳ дода шудаанд, муайян кардани аҳамияти онҳо ҷиҳати арзёбии ҷозибанокии мамлакат барои сармоягузорию хориҷӣ, таркиби сифати маблағгузорию хориҷии иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- таснифи шаклҳои сармоягузорию хориҷӣ, муайян намудани аҳамияти афзалиятноки СМХ барои иқтисодиёт аз нуқтаи назари рушди иқтисодии истеҳсолии он, таъмини шуғли аҳоли, афзоиши амалиёти содиротию воридотӣ;

- таҳлили ҳамаҷонибаи сохтори ҷуғрофӣ, соҳавӣ ва минтақавии сармояи хориҷии ҷалбшуда, асосноксозии тавсияву пешниҳодҳо оид ба такмили он; - арзёбии иштироки СМХ дар рушди иқтисоди миллӣ дар асоси ҳисобгузорию коэффисиентҳои ҳамбастагӣ, ки дараҷаи таъсири мутақобили маҷмуи СМХ-и андӯхташуда ва нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар давраи солҳои 2011-2020 баён мекунанд;

- ошкор намудани камбудҳои ҷозибанокии мамлакат, фазои сармоягузорию он барои СМХ ва роҳҳои бартараф намудани онҳо;

- таҳлили муфассали механизми танзими раванди сармоягузорӣ ва воситаҳои он, пешниҳоди тавсияҳои мушаххас оид ба тақвияти таъсиррасонии онҳо ба фаъолияти сармоягузорӣ, аз ҷумла зиёд кардани

маблағгузори бахши воқеии иқтисод ва соҳаҳои инфрасохтори истехсолӣ, рақамӣ ва сабз.

Тасвӣб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Дар бораи нуқтаҳои асосии таҳқиқот дар конфронсҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ ва амалӣ, семинарҳо ва конфронсҳои назариявии ҳарсолаи профессорону омӯзгорони Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ва Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (2018 - 2022), ҳамчунин хангоми хондани маърузаҳо дар муассисаҳои мазкур гузориш дода шудааст.

5. Аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он аст, ки муҳаққиқ таҳлили комплекси нақши СМХ-ро дар рушди иқтисоди миллӣ анҷом додааст, ки хулосаву натиҷагириҳои он барои рушди назарияи ҳаракати байналмилалӣ сармоя саҳми арзанда доранд. Аҳамияти амалии мавзӯи диссертатсия дар навбони илмӣ он ифода ёфта, хулоса ва тавсияҳои муаллиф ҳамзамон барои таҳияи лоиҳаҳои қонунҳо, амалисозии барномаҳои ҳукуматӣ ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба идораи фаъолияти сармоягузорӣ, дастгириву ҳавасмандгардонии маҷмуи талаботи сармоягузорӣ қобили истифода мебошанд.

Маводи тадқиқотӣ имкон дорад аз ҷониби сохторҳои зерин барои ҳалли масоили мухталиф истифода шавад:

- пажӯҳишгоҳҳои илмию тадқиқотӣ ҳамчун замина ҷиҳати пешбурди тадқиқоти оянда оид ба масоили сармоягузорию хоричӣ;
- муассисаҳои таҳсилотӣ бо тарзи маводи иловагӣ хангоми омӯзиши курсҳои таълимӣ ва махсус монанди «Иқтисодиёти ҷаҳонӣ», «Муносибатҳои иқтисодии байналхалқӣ», «Муносибатҳои асъорию кредитӣ ва молиявии байналхалқӣ», «Фаъолияти байналхалқии сармоягузорӣ», «Тиҷорати байналхалқӣ», «Ҳамгирии иқтисодии байналхалқӣ»;

- муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар раванди оmodасозии мутахассисони бакалавр, магистр, доктор PhD, ташкили барномаҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кадрҳо.

6. Камбудииҳои асосӣ ва эродҳо.

Дар қори диссертатсионӣ дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ баъзе камбудииҳои низ ҷой дорад:

1. Дар боби якуми диссертатсия асосҳои назариявӣю методии сармоягузори хориҷӣ дида баромада шудааст. Аммо дар раванди омӯзиши асосҳои назариявӣ на ҳамаи ҷанбаҳои иқтисодию институтсионалии ташаккули фазои мусоиди сармоягузори хориҷӣ ба пуррагӣ омӯхта шудааст.

2. Дар боби дуюми диссертатсия таҳлил ва баҳодиҳии саҳми сармоягузори хориҷӣ дар инкишофи иқтисодиёти мамлакат мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст, аммо таҳлили омилҳои таъсиррасон ба бозори минтақавии сармоягузорӣ аз ҷумла: таъмини инфрасохтори фаъолияти сармоягузорӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии минтақаҳои озоди иқтисодӣ, ташаккули бозори молиявӣ ба пуррагӣ омӯхта нашудааст.

3. Дар диссертатсия роҳҳои тақмили механизми танзими раванди сармоягузорӣ ва воситаҳои он, баланд бардоштани таъсири онҳо ба зиёд намудани ҳаҷм ва суръати сармоягузори истеҳсолию соҳаҳои инфрасохторӣ пешниҳод карда шудааст. Аммо механизми мушаххаси тақмили сиёсати сармоягузори хориҷӣ бо дарназардошти ташкил ва идораи он ҳаматарафа баррасӣ нагардидааст.

4. Дар диссертатсия ба масъалаи рушди ҳамкориҳои бахши давлатию хусусӣ, тақмили механизми андозию гумрукӣ ҳамчун омилҳои ҷалби сармоягузорӣ пурра таҳқиқ нашудааст.

Камбудииҳои, ки дар боло қайд карда шудаанд, тавсиявӣ буда, моҳияти назариявӣ ва амалии диссертатсияи мазкурро кам намекунад.

Диссертатсияи Сафаров Абдумалик Абдусатторович дар мавзӯи “Нақши сармоягузори мустақими хориҷӣ дар инкишофи иқтисодиёти

